

ХАРАКТЕРИСТИКА СТИЛІВ КИТАЙСЬКОЇ КАЛІГРАФІЇ

Борисова Світлана ^{1, 2} [0000-0003-0610-644X], Кійченко Поліна ³ [0000-0001-8849-0275]

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дизайну навчально-наукового інституту культури і мистецтв, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», svitlana.bogysowa@gmail.com

² докторант кафедри комп'ютерних технологій Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

³ здобувачка вищої освіти 1 курсу магістратури кафедри дизайну навчально-наукового інституту культури і мистецтв, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна, pkyle413@gmail.com

Анотація. У роботі проаналізовано еволюцію та хронологію розвитку китайського мистецтва каліграфії. Розглянуто походження різних стилів каліграфії, від давніх часів до сучасності. Особливу увагу приділено особливостям окремих стилів, виділено характерні риси та естетичні засади їх формування. Проаналізовано вплив історичних, культурних та філософських контекстів на формування кожного з розглянутих стилів каліграфії з метою подання комплексного розуміння еволюції китайської каліграфії. Отримані дані підкреслюють важливість кожного стилю у культурному контексті та його внесок у збагачення мистецтва письма у Китаї. Дане дослідження мало на меті висвітлити мистецтво каліграфії як важливе культурне явище і цінне джерело для шанувальників китайського мистецтва, а також для графічних дизайнерів, які використовують в своїх проєктах елементи китайського письма.

Ключові слова: китайська каліграфія, стиль письма, культурні особливості каліграфії.

Китайська каліграфія, художня практика написання китайських ієрогліфів, функціонує як об'єднуюча сила серед різних мов, якими говорять у Китаї, багато з них є взаємно незрозумілими. Враховуючи свій почесний статус у Китаї, каліграфія встановлює еталон для оцінки китайського живопису, що робить його тісно переплетеним із цим видом мистецтва.

Раннє китайське письмо складалося зі спрощених графічних символів, які передавали зміст за допомогою навіювання та уяви. Ці символи мали

композиційну гнучкість, адаптувались до мінливих умов за допомогою невеликих варіацій.

Найдавніші китайські логограми було знайдено на кістках великих тварин і панцирах черепах, у результаті дослідження яких з'явився термін «цзягувень» (jiaguwen) чи «лист із панцира і кісток». Ці важливі артефакти були виявлені близько 1900 року на околицях Сяотуня, села, розташованого в провінції Хенань. Подальші розкопки вчених надали суттєві докази існування династії Шан. Процес письма полягав у тому, щоб спочатку намалювати символи на кістки червоним або чорним чорнилом, а потім ретельно вирізати їх гострим інструментом. Згодом до кістки або панцира застосували тепло, внаслідок чого вони ламалися, а віщунки витягали з отриманих візерунків ознаки.

Ймовірно, кожна ідеограма перед гравіюванням ретельно складалася. Хоча ідеограми не були повністю однаковими за розміром, проте істотно не відрізнялися. Власне ці ієрогліфи пов'язані з давніми релігійними практиками, міфами та ритуалами, за що отримали назву «ворожі написи на кістках та черепаших панцирах». Символи писання розрізнялися як за розміром, так і за структурою, і хоча зазвичай вони писалися зверху вниз, на їхнє розташування часто впливала форма кістки або панцира, що призводило до вільного, а іноді й довільного компонування (див. рис. 1, а). Дослідникам вдалося ідентифікувати понад три тисячі різних символів, приблизно половина з них на сьогоднішній день успішно розшифрована (Chiang, n.d.).

a)

b)

Рис. 1. Написи цзягувень (а) і цзіньвень (b).

Джерело: матеріали марафону школи китайської мови Kitabooki

Легенда приписує винахід китайської писемності Цанцзе, який черпав натхнення у спостереженні за слідами тварин, відбитками кігтів птахів на піску, природними явищами. Цанцзе отримав прості зображення, що представляють різні об'єкти, які пізніше перетворилися на іменники. Поступово створювалися нові ієрогліфи для запису дій, емоцій та відмінностей в атрибутах і додавалися до існуючих для передачі нових значень. Таке розташування символів дозволяло змінювати зміст. Наприклад, ієрогліф слова «олень» нагадував роги тварини, великі очі та маленьке тіло, що відрізняло його від інших істот. Коли два таких символи були об'єднані, вони передавали «красивість» або «красу»,

що було очевидно, коли дві елегантні істоти йшли разом. Проте, якщо додавався третій символ, він передавав «грубість» або «зарозумілість». Розташування цих символів зіграло життєво важливу роль у зміні їх значення. Після цзягувень з'явився «цзінвень» (jīnwēn), або «металевий лист», який був нанесений на бронзових судинах (див. рис. 1, b), що використовувалися для поклоніння пращурам. Ці написи варіювалися від кількох слів до кількох сотень слів, були вирізані на внутрішній стороні судин, часто ставали ключовою частиною їхнього декоративного оформлення. В написах було дотримано структуру листа з кісток та черепашок, але вони вирізнялися складнішими художніми прикрасами. Бронзовий лист, також відомий як лист «гувень» чи «дачжуань», знаменує другий етап розвитку китайської каліграфії.

«Дачжуань» (dazhuan), також відомий як «письмо великої печатки» або «тачуань», є важливою віхою у китайському письмі. Ця писемність виникла із стародавніх писемностей цзягувень і гувень у XII столітті до н.е. і досягла повного розвитку під час династії Чжоу (XII століття–256/255 до н.е.). Знаменно, що це найперша форма писемності, яка згодом перетворилася на форму мистецтва, відому як «чжуаньшу» або «друковане письмо». Спочатку дачжуань писався за допомогою пензлів і чорнила або лаку на таких матеріалах, як дерево, бамбукові таблички або шовк. Його стиль схожий на гувень і характеризується рівновагою між прямими та кривими лініями однакової товщини, що завершуються характерними тупими зупинками. Крім того, дачжуань іноді називають «чжоушу» або «чжоувень» на честь його винахідника Ши Чжоу.

Під час об'єднання Китаю в III столітті до нашої ери бронзове письмо було стандартизоване за Шихуанді, першого імператора Цинь. Приблизно у цей час з'являється «сяочжуань» (xiāozhuan), також відомий як «мала печатка», який є характерною формою каліграфії в китайському письмі (див. рис. 2, a). Це письмо є стандартизованою та спрощеною версією попереднього письма дачжуань і характеризується рівномірною товщиною ліній і відносно більшою присутністю кривих і кіл. Його розвиток традиційно приписують Лі Сі, міністру династії Цинь (221–206 рр. до н. е.) періоду, коли була заснована перша Китайська імперія.

a)

b)

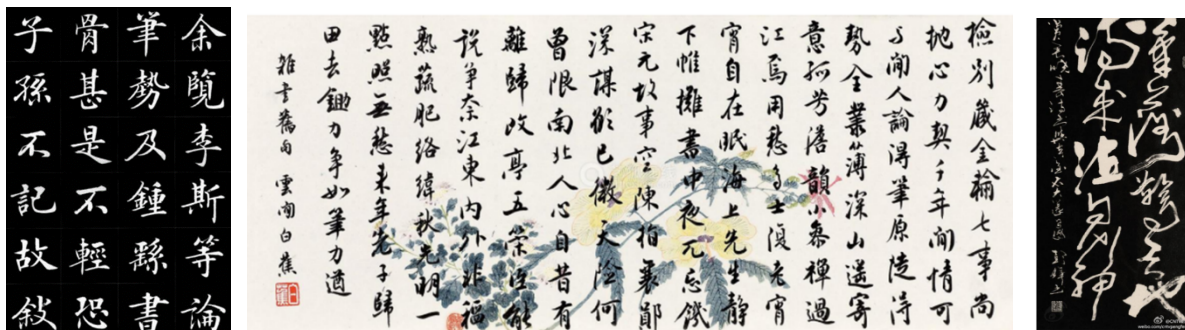
Рис. 2. Написи сяочжуань (зліва) і лішу (справа).

Джерело: матеріали марафону школи китайської мови КИТАВООКІ

Трансформація символів у цей стандартизований шрифт сприяла ширшому поширенню знань, відповідаючи на зростаючий попит на документовані записи. Нерівності були усунені, і кожен символ був структурно адаптований для розміщення в межах уявного квадрата. Якщо написати мовою сяочжуань, уривок виглядає як упорядковане та добре організоване розташування акуратних стовпців і рядків у рівних квадратах. Цей стиль вимагав використання лише кінчика щітки з довгим ворсом. Однак через неможливість швидкого написання, стиль малої печатки став дещо непрактичним. За часів династії Хань він втратив прихильність для повсякденного використання, але зберігся до сучасності, особливо для різьблення на печатках та для офіційних написів, додаючи відтінок старовини таким документам.

Після непрактичного письма сяочжуань з'явився новий стиль писання «лішу» (lishu), також відомий як «канцелярське письмо» (див. рис. 2, b), який є характерним стилем китайського письма. Вважають, він виник із практики письма пензлем під час пізніших династій Чжоу та Цінь, приблизно в 300–200 роках до н.е. Вважалося, що Лішу був розроблений Чен Мяо під час його ув'язнення, для демонстрації нових можливостей майбутнім каліграфам (Chiang, 2021). Лішу представляє більш спокійну та неформальну традицію порівняно з «чжуаньшу» або «друкованим письмом». Хоча були виявлені приклади лішу з III століття до н.е., найбільш широке застосування воно знайшло під час династії Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.). Символи в лішу були, як правило, однакового розміру та рівномірно розташовані в композиції, конструкція символів та окремих штрихів демонструвала значні варіації. Наприкінці правління династії Хань лішу перетворилося на більш витончене та плавне письмо «кайшу».

«Кайшу» (kaishu), також відомий як «звичайне письмо» (див. рис. 3, a), є видатною формою китайського письма. Це письмо виникло в епоху Трьох Королівств і Західного Цінь (220–316/317 р. н. е.), розвинувшись із канцелярського письма. Кайшу спрощує сценарій лішу, роблячи його більш плавним і доступним для написання (Chiang, 2021).

a)

b)

c)

Рис. 3. Написи кайшу (зліва), сінушу (в центрі) і цаошу (справа).

Джерело: матеріали марафону школи китайської мови КИТАВООКІ

Цей шрифт продовжує використовуватись і сьогодні, він відрізняється рівномірністю та гнучкістю, яку він пропонує каліграфам при формуванні кожного штриха та крапки відповідно до їх художнього бачення.

Кайшу, що характеризується чіткими кутами та прямими штрихами різної товщини, зазнав свого найбільшого розвитку під час династії Тан (618–907 р. н. е.) (Fu, 2020). У цей період володіння каліграфією відіграло важливу роль у досягненні успіху на державній службі. Сьогодні він залишається стандартним шрифтом і служить моделлю для публічних документів і друкованих шрифтів.

«Сіншу» (xingshu), також відомий як «бігаюче писання» (див. рис. 3, b), – це стиль китайської каліграфії. Воно виникло як напівкурсивне письмо під час династії Хань, розвиваючись із письма лішу, у той самий час, коли формувалося стандартне письмо кайшу (I–III століття нашої ери) (Fu, 2020).

Символи сіншу не є скороченими або фізично пов'язаними, але штрихи в кожному символі часто плавно пов'язані між собою. Один із найвідоміших прикладів ранньої китайської каліграфії, «Lanting Xu» або «Нарис про павільйон орхідей», був написаний у 353 році Ван Січжі (Hong Kong Museum of Art, 2007). Однак він зберігся в першу чергу завдяки кільком добре виконаним копіям трасування та іншим методам дублювання, таким, як потирання та відбитки.

«Цаошу» (caoshu), також відомий як «чорнове письмо» або «трав'яне письмо», є характерним стилем китайської каліграфії (див. рис. 3, c). Він виступає як курсивний варіант стандартних китайських писемностей, таких як лішу та кайшу, а також їх напівкурсивний аналог сіншу. Його витoki сягають часів династії Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.), найбільшого розвитку таке письмо досягло під час династії Тан (618–907 pp.).

У цаошу символи відображаються з помітним зменшенням кількості штрихів, часто згорнуті в окремі плавні каракулі або абстрактні інтерпретації, що складаються з кривих і крапок. Цей стиль демонструє широкий спектр штрихів, що відрізняються за товщиною та модуляцією, що призводить до багатого набору форм символів. Цаошу звільняється від обмежень рівномірного інтервалу та розміру символів, надаючи каліграфам максимальну свободу виражати себе за допомогою своїх ліній.

Цаошу можна далі розділити на три основні форми, кожна з яких розвивалася хронологічно: Чжанцао – zhangcao (чорновий курсив), Дзіньцао – jincao (сучасний курсив), Кванцао – kuangcao (дикий або «божевільний» курсив). Ці форми демонструють розвиток і трансформацію цаошу з часом, презентуючи динамічну природу китайської каліграфії.

Видатні каліграфи, такі як Ван Січжі та Ван Сяньчжі, досягли успіху в звичайному письмі (кайшу). Ван Січжі, зокрема, привніс плавність у розташування штрихів, посприявши виникненню «сіншу» (Bai, 2020).

Китайська каліграфія використовує кілька основних інструментів: чорнильну

паличку, чорнильний камінь, пензель та папір (або шовк). Каліграфи поєднують технічні навички та уяву для створення візуально захоплюючих мазків та композицій, прагнучи добре збалансованих просвітів між мазками. Природа є основним джерелом натхнення: кожен штрих і точка нагадують форму природного об'єкта. Китайська каліграфія продовжує залишатися важливою частиною китайської культури, пов'язуючи сьогодення з багатою художньою традицією, що практично не змінювалася впродовж століть. Графічним дизайнерам, які використовують в своїх проєктах елементи китайського письма, варто мати уявлення про історичні, культурні та філософські контексти, закладені в стилі китайської каліграфії для свідомого планування впливів, що мають створити елементи китайського письма на споживачів продукту дизайну.

Літературні джерела

1. Bai, Qianshen. (2003). *Fu Shan's World The Transformation of Chinese Calligraphy in the Seventeenth Century*. Harvard University Asia Center.
2. Chiang, Yee. (n.d.). Chinese calligraphy. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/art/Chinese-calligraphy>